

לרמב"ם

מגלה פרק רביעי משנה ז

תקע פיהמ"ש

ואסמס, "אלוילג" (לח). וכן כל דבר שצובע את הידים. ואם היו רוב אנשי אותה העיר צבועי ידים בהתעסקם באותו הצבע, הרי זה מותר לו לישא את כפיו [נד ע"ג], שהרי נסתלק טעם מפני שהעם מסתכלין בו (לז).

[ז] על מצחו או על פם ידו, כלומר שמניח של ראש על מצחו או של יד על פם ידו, הרי זו דרך המינות (לז).
אומר, אף מי שהיו ידיו צבועות לומר יברכך טובים, כי **אסמס** [יג] לא ישא את כפיו מפני ה' משבחים אותו הצדיקים **שהעם מסתכלין בו.** [ז] **האומר איני עובר לפני התבה בצבועים, אף בלבנים לא יעבור. בסנדל איני עובר, אף יחף לא יעבור. העושה תפלתו ענווה, סבנה ואין פה מצוה. נתנה על מצחו או על פם ידו, הרי זו דרך המינות. צפה וזהב ונתנה על בית אנקלי שלו, הרי זו דרך החיצונים.** **האומר** [יד] **יברכך טובים, הרי זו דרך המינות.**

[יג] נוסף: ופואה. [ועי' צהערה להלן על פיהמ"ש]. אמנם צהמאירי ע"פ כת"י פארמא ליחא נוסח המשנה (אך צפיהמ"ש שם ליחא כלהלן ד"ו). והר"ף גרס כאן: וקוזה. וכחז מלאכת שלמה: והערוך (עי' ערך קזה וערך פאה ג) פ"י קוזה, פואה. וצירושלמי ליחא לא פואה ולא קוזה אלא אסטים בלבד, וכן במשנת החכם ה"ר יהוסף אשכנזי ו"ל נמחקה מלת פואה. עכ"ל [והציא בלשון רבינו כד"ו]. [יד] במשניות ד"ו ממחילה כאן משנה ט'.

הערות וביאורים

(לח) וב"ה בפירוש רבינו (פאה פ"א מ"ד, כללס פ"ג מ"ה, שציעת פ"ז מ"א, מעשרות פ"א מ"א, שנת פ"ט מ"ה, מכות פ"א מ"ה). ובד"ו כאן כתב: צבע כדמות תכלת, ובערבי 'פלג'. ופואה שרשים דקים אדומים שצובעין בהם אודם, ובערבי 'פואה'. עכ"ל. וב"ה בפ"י הר"ב כאן. ויש מי שכתב דכל זה שיבוש, כי אין בנוסחת רבינו במשנה 'פואה', וגם אין הפירוש 'אסטים' נכון. עכ"ד. [ועי' שינויי נוסחאות במשניות]. וכן העיר על המתרגמים הראשונים (כלל המקומות ה"ל) שכתבו שם שצובעין בו תכלת. עכ"ד. ועי' תויו"ט (כללס טז). אך רבינו בחיבורו (הל' מפילה פט"ו ה"ג) כתב להדיא 'אסטים ופואה'. וכן ראיתי שהוא ג"כ בחיבור רבינו (שם ה"ד) כת"י תימני. **והר"ן** (טו סעי' ג' דפי ה"י) כתב: אסטים, דבר שצובעים בו צבע אדום. עכ"ל. וכתב מלאכת שלמה דשמא יש שום טעות. ובערוך (עין אסמס): י"מ שהוא עצפור ויש לו שם אחר חלות חריץ [עי' נדה נא ע"ב]. ע"כ. ועי' לרבינו במורה הנבוכים (ח"א פק עג הקדמה ו) דמשמעותו דהאסטים הוא משחיר. וכ"מ בחיבורו (הל' ציית פ"ג ה"א) שכתב: תכלת האמורה בתורה בכל מקום היא וכו' וכל שלא נצבע באותה צביעה פסול לציצית אע"פ שהוא כעין הרקיע כגון שצבעו באסטים או בשחור או בשאר המשחירין וכו'. עכ"ל. ועוד שם (ה"ד): התכלת וכו' ונודעה שנצבעה באחד משאר צבעונין המשחירים וכו'. עכ"ל. [ועי' אבן עזרא (שמות כה, ג)]. וא"כ נצטרך לומר כמש"כ לעיל (על פ"ג מ"ג) ע"פ תוס' (גיטין יט ע"א) דפי' על קנקנתום דהיא קרקע ירוקה, וכשמתקנין אותה לתת לתוך הדיו אז היא משחרת. ע"כ. [ועי' ספר פנינים ומרגליות (עמ' פט) ושו"ת דברי

יצ"ב (ח"מ ס"י יח אום ה)]. (לז) וב"פ רבינו בחיבורו (הל' מפילה פט"ו ה"ג). (לז) בדפוס וילנא: טועים. וכגון דא כנראה תיקון הצנזורה, ובהמאירי ע"פ כת"י פארמא ובדפוס ויניציאה הוא כלפנינו, וכ"ה במשנה עצמה שלפנינו, וכן לשון רבינו בחיבורו (הל' מפילין פ"ד ה"ג) בכת"י תימני ובדפוס (דומי שנת ר"מ). ועי' שינויי נוסחאות במשניות דהביא דיש גורסים 'דרך הקראים', והשינוי הזה מביא לידי גחוך. עכ"ל. וכוונתו עפ"מ מהר"ן חיות (מ ע"ג) דקראים לא היו עדיין בימי משנה וגמרא, רק נתחדשו בזמן הגאונים מן ענון ושאל, ובימי המשנה היו הצדוקים. עכ"ד. ובחיבור רבינו (שם דפוס וילנא) אכן כתוב 'דרך הצדוקין'. ועי' רש"י (מ ע"ג) שכתב: דרך המינות, שמבזין מדרש חכמים והולכין אחר המשמע כמשמען "בין עיניך" ממש ו"על ידך" ממש. עכ"ל. וזה היו עושים הצדוקים והקראים כנודע. ועי' יש סדר למשנה דגרס 'הקראים' בין בגמרא ובין ברש"י. [ועי' שדי חמד (כללס פאה השדה מע' ג ס' לז א)]. (לח) בד"ו נוסף: או כתיפו. (לז) בד"ו: בחיקן. **רבנו חננאל** (כאן ונשנת קכ ע"א) כתב: בית יד של אונקלו, פ"י אצילי ידיו. ועי' במהדיר שם באריכות. (ט) בד"ו [במקום 'היוצאים מן הדת']: המינים הכופרים בתורה. ובדפוס וילנא הושמטה תיבת 'המינים' אך בהמאירי ע"פ כת"י פארמא ובדפוס ויניציאה איתא. **וכ"פ** רבינו בחיבורו (הל' מפילין פ"ד ה"ג). (מא) **במצודת דוד** כתב דמבואר מדברי רבינו ד'חיצונים' גרועים מ'מינים', דהרי ביאר דמינים מאמינים בתורה שבכתב, משא"כ החיצונים לא מאמינים לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה. וזה דלא כהר"ן (טו ע"ג דפי ה"י) דכתב

פיהמ"ש

מגלה פרק רביעי משנה ז

לרמב"ם תקענ

והרשעים (מב), כמו שאמר [ימייה י, ז] מי לא יראך מלך הגוים (מג). ועל קן צפור יגיעו רחמיה, כי אין טעם הדבר מצד רחמי ה' באמרו [זכריה כג, ו] לא תקח האם על הבנים, אלא היא גזרת הכתוב (מד) [כס ע"ה]. ועל מוב יובר שמך, כי הוא יזכר על טוב ועל רע, כמו שאמרנו [זכריה פ"ט מ"ה, שס נד ע"ה] מברך על הרעה כשם שהוא

על קן צפור יגיעו רחמיה ועל מוב יובר שמך, מודים מודים, משתקין אותנו. המכנה בעריות, משתקין אותנו. האומר ומזרעך לא תתן להעביר למולך [ויקרא יח, כג] מן זרעך לא תתן לאעפרא בארמיתא, משתקין אותנו בנויפה.

מברך על הטובה. ואם אמר מודים מודים, מביא לידי ספק שההודאה לשנים [כס ע"ה] ואינה אלא לאחד. והמכנה בעריות, שמכנה אותן בלשון נסתר במקום כנוי נוכח, ואומר במקום אביך ואמך ואחותך, אביו ואמו ואחותו (כזה) [ניחושלמי סוף ה"י]. ואם תרגם להעביר

הערות וביאורים

דמינים גרע מחיצונים. וקצ"ע דהתוי"ט העתיק דברי הר"ן בפשיטות, ולא ציין לדעת רבינו. ורמז לזה ביש סדר למשנה. (מב) כפרש"י (כס ע"ה), ודלא כפי רבנו חננאל (סג) [ע"פ ירושלמי ריש ה"י] והפי' השני בתוס' (סג) [ועי' ברשב"א (סג) ובר"ן (טו ע"ה דפי ה"י)] דהביאו פי' אחר קרוב לפי' השני דהתוס'. ויש עוד פי' בראשונים, עי' רבנו יהונתן הכהן מלוניל והמאירין]. והבית דוד כתב דקצת קשה לפי' רבינו ורש"י מאי 'דרך המינות' שייך כאן. (מג) הראש יוסף (כס ע"ה) הביא את דברי רבינו כאן, והוסיף: ואם עובר עבירה מחמת כבישת יצה"ר ועריבת הגוף. עכ"ל. וע"ש דסיכס כל הפירושים בזה, והם שבעה פירושים. (מד) ובפירושו לברכות (פ"ה מ"ג) פירש יותר, ע"ש. וכ"פ רבינו בחיבורו (ה' מפלה פ"ט ה"י). ועי' לחם משנה (סג) דרבינו פסק כמ"ד בגמ' דטעמא משום גזירות, דמסתבר טפי ממ"ד דטעמא דמטיל קנאה וכו'. עכ"ל. אלא דבמורה הנבוכים (ח"ג פק מ"ח) כתב רבינו דמצות שילוח הקן היא כדי לקבוע בלבנו מדת הרחמים והחנינה, ע"ש. וקשה עמ"ש"כ כאן דאינן אלא גזירות. וכן העיר בפי' שם טוב (סג). ואולי י"ל ע"פ לשון רבנו חננאל (כ"ה) שכתב: מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים על אילו בלבד, והן אינן אלא גזירה. עכ"ל. משמע דעיקר הקפידא היא דנראה כטוען על הקב"ה למה ריחמת רק עליהם. וכן משמע לשון רב האי גאון (הוצא נאמר הגאונים עמ' מו, ומוצא נספס פ"ה נספס ה"י לזכרון לז' ע"ה) שכתב: עד קן צפור הגיעו רחמיה אף אנו חוס עלינו. עכ"ל. וכ"מ מלשון רבינו בחיבורו (סג) ובפירושו (זכרון סג). וא"כ האמת דאמנם עיקר הטעם הוא משום רחמים, אך גזירת שמים בזה היא דרך כך צורת הרחמים [אך קצ"ע סיום לשונו שם 'שאלו היה מפני רחמים לא היה מתיר לנו שחיטה כל עיקר'. וי"ל. ובמורה הנבוכים שם אדרבה כתב דהשחיטה היא המיתה הקלה ביותר, וכל דיניה הם להקל על צערה, ע"ש]. (מה) וב"כ רב האי גאון בתשובה שהובאה בספר האשכול (אלנ"ג ח"ה עמ' קע"ג), וכן פי' ר"י אלבצלוני (הוצא סג) אלא שפירש כן על המתרגם ולא על הקורא [וכ"מ בירושלמי

שלמעלה. ועי' מרומי שדה]. וכן פי' רבנו חננאל (כס ע"ה) והערך (עין ק, ד, וע"ע עין קלן ד). ומקורם טהור מהירושלמי (סג). אך בגמ' לפנינו (סג) איתא: תנא רב יוסף, קלון אביו וקלון אמו. ופרש"י: לפרושי מכנה דמתני', כדמתרגם "ערות אביך וערות אמך" - קלנא דאבון וקלנא דאמך, ולא תגלה שום דבר קלון שבהן. עכ"ל [וע"ע בפרש"י במשנה שם]. וכן פי' המאירי. וא"כ לכאורה זו מחלוקת בבלי וירושלמי. אך בהגהות בית שאול (כ"ה) כתב דרבינו [וסיעתו הנ"ל] יפרש שמכסה הקלון לומר "ערות אביך" רק אמר בסתם "ערות אביו או אמו" ולא לנוכח. עכ"ד. וכ"כ בית דוד. ומעין זה כתב מהדיר ר"ח שם ד"ל דהגאונים הנ"ל יגרסו בגמרא דידן 'משום קלון אביו' כגירסא שהובאה בדקדוקי סופרים (ס"ק ג) [אף שדחאה], ודו"ק. ועי' ראש יוסף (כס ע"ה) דרש"י מפרש 'מכנה' לשון היפוך, והחולקים מפרשים 'מכנה' לשון מכסה ומעלים. ובקול הרמ"ז הוכיח כשיטת רבינו [וסיעתו] מכח כמה שאלות על פרש"י: א. א"כ הול"ל 'קלון אביך וקלון אמך'. ב. הו"ל למשנה לפרש הענין איך הוא משתנה, כדפירש על "ומזרעך". ג. הול"ל 'משתקין אותו בנויפה' כלגבי המתרגם "ומזרעך" שלא כהלכה וכמש"כ הר"ן עליו דמגלה פנים בתורה שלא כהלכה. ד. ולכ"פ הו"ל למעריבנהו המכנה בעריות והאומר ומזרעך, הואיל ושניהם פירושים שונים בתורה. ה. מה סברת המפרש קלון במקום ערוה, וכי להתיר עריות הוא בא, ואיך יפרש לפ"ז כל אותן הפרשיות דאחרי מות וקדושים, שבפירוש נאמר בהרבה מהן לשון שכיבה, ומה גם שאיש כזה שוטה גמור הוא ובטלה דעתו אצל כל אדם. עכ"ד. ובפי' הון עשיר האריך כאן מאד בביאור שיטת רבינו, ע"ש. ועי' טורי אבן (סג) דהקשה על פי' רבינו, אטו בשופטני עסקינן דמכנה שלא לצורך מנוכח לנסתר הא אין כאן שום קללה. עכ"ד. ולא זכיתי להבין קושיתו, הרי ודאי שאינו רוצה לומר לעולה לתורה "ערות אביך", ואדרבה על פרש"י קשה למה ישנה לשון הפסוק, וכמש"כ הרמ"ז דלעיל שהוא שוטה גמור. ועי' צבא רב (נמשגמיו).

לרמב"ם

מגלה פרק רביעי משנה ח

תקע פיהמ"ש

למולך כמו שהזכיר (כו), הרי שינה את הכתוב מפשטו לגמרי, והכונה שם לאסור עבודת המולך.

[ח] פירוש השני שנשנה,

והוא מן אמרו [שמות לב, כא]

ויאמר משה אל אהרן, עד

אמרו [שם שם, כה] וירא משה את

העם וכו'. וכן (כו) ויגוף ה'

את העם וכו' (כח) [שם שם, לה].

ומה שלא מתרגמים את

הפסוקים הללו בצבור (כט),

משום כבוד אהרן (ל) [ירושלמי

[ח] מעשה ראובן נקרא ולא

מתרגם. מעשה תמר נקרא ומתרגם.

מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם,

והשני נקרא ולא מתרגם. ברכת פהנים נקראין ולא

מתרגמין [טו]. מעשה דוד ואמנון לא נקראין ולא מתרגמין.

[טו] ד"ו לא גרסי 'נקראין ולא מתרגמין', ומחזיר למעשה דוד ואמנון הסמוך לו.

ועי' להלן על פירוש רבינו ד"ש גורסין על מעשה דוד ואמנון דנקרא ולא מתרגם,

ולפי' אחי שפיר דגם ברכת כהנים כן. אך לגירסא דמעשה דוד ואמנון לא נקראין

ולא מתרגמין [וכן מוכיחה גירסת רבינו להלן], הקשו החיזק' ומפארת ישראל איך יתכן דבר כהנים לא יקרא, והרי

כל המורה כולה נכירה להיקרות ציבור. ובמפארת ישראל (י"ב ס"ק פ) מי ע"פ הירושלמי (סוף ה"א) דכחז על צרכה

כהנים: לזכרה ניתנה ולא לקריאה. וע"כ נפרש דאין קוראין אותה לזכרה, אך מצרפין לה פסוקים מלפניה או מאחריה.

עכ"ד. אך קשה מהירושלמי דידעה לעיל מיניה (שם) דכחז דבר כהנים נקראת ולא מתרגמת. אלא ז"ל כקרבן העדה

(שם) דפשט המשנה כן: מעשה עגל השני נקרא ולא מתרגם, וכן ברכת כהנים, ומעשה דוד ואמנון וכו' [ונרמז זה

בחיזק' וצחק שלמה כאן, וכ"כ ר"צ פיק דראשון לזיון ויש סדר למשנה]. או שנאמר כפי משה (שם) דלזכרה ניתנה

ולא לקריאה' פירוש דאין מתרגמין, דהתרגום נאמר בשעת הקריאה. וגירסת רבינו כאן להדיא שמשנה ענמה דברכת

כהנים נקראת רק לא מתרגמת, וכ"ה צ"ה ר"צ ומיז'ט ששם. ולפי' לק"מ. וכ"כ מלאכת שלמה דכן נראה דז"ל.

הערות וביאורים

ע"ש. ועי' יש סדר למשנה דיישב שיטת רש"י. ובקול

הרמ"ז כתב דהא והא איתא, ע"ש, ועוד תמה דבירושלמי

(שם) איתא דמתרגמין קצת מפסוק ויגוף ה', שכך אמרו

שם: ומחא ה' יתברך עמא על אשר עשו את העגל

אשר עשה אהרן. ולא ידעתי למה לא כתבו זה הרי"ף

והרמב"ם והרא"ש. עכ"ד. (נא) אם נקשר דברי רבינו

לכל הני דלא מתרגמין, משמע דיש לברכת כהנים

תרגום רק שאין לאומרו. ויש מי שתרגם כאן: ולא

תתורגם. משמע דאין לתרגם את ברכת כהנים, ולכן

באמת אין לה תרגום, כי לא כתבו לה. [וגם לפי

תרגומנו ע"פ כהנ"י יש לפרש כן]. וכ"כ בפי' אור

גדול (כאן) בשם תוס' רבנו יהודה משירליאון (נרמז מ

ע"ג) ורבנו יונה (שם ד ע"ג דפי ה"ף) דכשקורא שמות

אין מתרגם ברכת כהנים, כי אין לו תרגום. [בתור"י

משירליאון שם אינו מפורש, ע"ש ובמהדיר]. וכן תמה

הרמ"ך על רבינו בחיבורו (שם): תימה, למה הזכיר

ברכת כהנים, דהא אין תרגום לברכת כהנים כלל.

עכ"ל. וצ"ל דהתרגום שלפנינו אינו מאונקלוס, וכמש"כ

המפרשים לגבי "עטרות ודיבון". ואכמ"ל. (נב) וב"פ

רבינו בחיבורו (הל' מפילה פ"ג ה"ג). וצ"ע מש"כ הראש

יוסף (כא ע"ג) דרבינו לא פסק זאת בחיבורו (שם).

(נג) ובן פרש"י (כא ע"ג), והמשיך דבאמת ראויים הם

ישראל לישא להם פנים, כמש"כ בגמ' (נרמז כ ע"ג)

שהם מברכים ברהמ"ז על כזית וכו'. וזו כוונת רבינו

שכתב 'ויחשבו ההמון שזה סותר', דבאמת אין זה

סותר. (נד) הכפ"מ (הל' מפילה פ"ג ה"ג) סבר בתחילה

(כו) בד"ו [במקום 'כמו שהזכיר'] העתיק מן המשנה

'לא תתן...'. (כו) ע"י כס"מ (על הרמז"ס להלן) שכתב

דפסוק זה היא תוספת הרי"ף, ע"ש. ובתויו"ט כתב

דתוספת זו כבר שנויה בתוספתא (פ"ג ה"ט). וכן תמה

בהגהות בן אריה (על הרמז"ס שם) והוסיף דגם מובא

בירושלמי (המזוין למעלה) [וכן ציינו החיד"א בכסא רחמים

(על מסכת סופרים פ"ט ה"י) ואור שמח] ובבה"ג (פ"י מד הל'

נרכי צינור). ובקול הרמ"ז העיר על התויו"ט דציין רק

לתוספתא ולא לירושלמי. ובהגהות כל כתבי מהר"ן

חיות (עמ' מקי"ט ס"ק י' אות ג) כתב דחכם אחד אמר לו

דט"ס בכס"מ וצ"ל 'שהיא תוספתא אל הרי"ף', וא"כ

לא נעלמה התוספתא מעיני הכס"מ, וכוונתו אליה.

(מח) וב"פ רבינו בחיבורו (הל' מפילה פ"ג ה"ג). (מט) ובן

לשון רבינו בחיבורו (הל' מפילה פ"ג ה"ג). ובד"ו: על

ראש הציבור. ועי' מש"כ לעיל (על מ"א) בשם הריעב"ן.

(נ) וב"ב הרי"ף (טו ע"ג דפיו), תוס' וריטב"א (כא ע"ג)

והרא"ש (פ"י כד). ודלא כרש"י (שם) והר"ן (על הרי"ף שם)

דפי' משום דכתיב 'ויצא העגל הזה' כאילו יש בו

כח לצאת מעצמו, וכתב הר"ן דכן משמע בגמ' דידן

(שם) דכתבה מיד אח"כ 'מתוך תשובה שהשיבו אהרן

למשה פקרו המערערים שנאמר 'ואשליכהו באש ויצא

העגל הזה'. וכ"כ ריב"ב (על הרי"ף שם) ושיטה עמ"ס

מגילה (שם). ועי' בריטב"א (שם) דכתב דגם שאר הפסוקים

אין לתרגם, דכ"ש שהיו מעינים מה שלא תרגם בזה.

עכ"ד. וכתב המהדיר דלפי' מיושבת קושית תוס' (שם)

על רש"י מהירושלמי (דלמעלה) דמונה פסוקים אחרים,